

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ

ԴԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԴԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍԻՍԻՐԱԿԱՆ

ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ ԸՆԴՈՒՄ 5 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1864

ԹԻՒ 735

ԴԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍԻՍԻՐԱԿԱՆ

ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ 5 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

Հիւսիսային մեծ տեղութեանց միջ մասերին հաճախորդութիւնը երթաւորը կը զօրանայ : Հայաստանի եւ Բրիտանիոյ թագաւորը մօտեցնող շրջանին գնաց Լատերիոյ կայսեր 'ի վիճակն . ուր մեծ փառաւորութեամբ և ուրախութեամբ աղաղակներով ընդունուեցաւ : Եւրոպիայի կայսերական վիճակաւորութիւնն ևս այս օրերս Պէրլին պիտի երթայ և կը հաստատեն թէ Ռուսաց օգոստոսիական կայսրն ալ նոյն միջոցին յիշեալ մայրաքաղաքը պիտի գտնուի : Եւս երեք մեծագոր վեհապետաց տեսութիւնը և խորհրդակցութիւնը անտարակոյ քաղաքական նպատակ մի պիտի ունենայ , որուն ինչ ըլլալը թէպէտեւ ճշդիւ չգիտցուիր , սակայն յայտնի է թէ դաշնակցութիւն մի պիտի ըլլայ մէջերն իրարու օգուտները փոխադարձաբար պաշտպանելու համար :

Եւրոպիան և Գաղղիան թէպէտեւ մեծ վախ մի չեն ցուցներ յիշեալ դաշնակցութեան վերայ , բայց այս երկու մեծ տեղութիւններն ևս մէկմէկու հետ նոր կապերով դաշնակցելու և միաբանելու հարկաւորութիւնը կը զգան : Եւրոպի թէպէտ այս միաբանութիւնը քիչ մը յառաջ , այսինքն Գերմանիոյ ու հաշմարտի մէջ պատահած և վերջացած ցաւալի կռիւն յառաջ ըլլար . վախճան յայնժամ հանդիմանող զոհ չէր ըլլար Բրիտանիոյ և Լատերիոյ բռնութեանցը , ինչպէս որ եղաւ այժմ , 'ի պատճառս տարաձայնութեանց որ կը տիրեն Եւրոպիոյ և Գաղղիոյ կառավարութեանց մէջ :

Հարաւային Գիբրալթր և Վիեննայի նահանգին մէջ ապստամբական միաբանութիւն մի յայտնուեցաւ Լատերիոյ ոստիկանութեան հոգաւորութեամբ . և զխառն խռովայնոյնը ձեռք անցնելով բանտարկուեցան . նմանապէս Գաբրիէլի մէջ , նախորդ թա-

ղաւորին պաշտօնեաներէն բազմաթիւ դաւաճութիւն մի երեւան ելաւ . զոր Խաղաղ կառավարութիւնը դիմադրեալով հապեց : Եւս դաւաճութիւնը ըստ հասարակաց կարծեաց , կրնար ծանր հետեւութիւններ ունենալ եթէ շուտով չիմացուէր և հարկաւոր միջոցները անյապաղ 'ի դործ չդրուէր :

Գերբէն տիւ Տիմանը կոչուած գաղղիական օրաւորութիւնը , որ ներկայ տարւոյս սկիզբը դատաւարատեցաւ երկու ամիս չհրատարակուելու , մօտեցնող քաղաքական երկու ամիս ամառեան համար : Եւս դատաւարատեցաւ պատճառը այն է , կրնանք զորոնց գործող տեսուչ , որ յիշեալ օրաւորը բաղդատելով զԼատերիոյ կայսրը ' իրմէ յառաջ եղած կառավարութեանց հետ , եղելութիւնները այլափոխելու ու ծիծաղական ձեւը տուելու է Գաղղիոյ և իւր զօրաբանակաց համար ամենափառաւոր գործքերուն , և այս կերպիւ հասարակութեան ատելութիւնը զրգուելու զգուշ է ընդդէմ կառավարութեան :

Թուրքիոյ Պէյը շրջաբերական նամակ մի յաւաքելով օտար տեղութեանց երեսփոխանացը , կը ծանուցանէ անոնց պաշտօնական կերպիւ թէ սպասուած քաղաքական կարգադրութիւն մի հաստատուելով հաշտութիւնը 'ի դործ դրուեցաւ : Եւս ծանուցումը միկիմիկներուն մէջ ևս կարգադրուեցաւ 'ի տեղեկութիւնը հասարակութեան : Եւսու ամենայնիւ մասնաւոր նամակաց դրածին նայելով ' ապստամբութիւնը կատարելապէս զսպուեալ չէ և արագ ցեղերէն շատերը տակաւին զէնքը վար չեն դրած :

Կը հաստատեն թէ Հելլենացոց Գեորգ առաջին թագաւորը Ռուսաց իշխանաճէի մը հետ պիտի ամուսնանայ : Սորինի-Բաթ լրագիրը այս լուրը հրատարակելով , կը մեղադրէ Եւրոպիոյ կառավարութիւնը որ անհոգ կեցած է յիշեալ ամուսնութեան խնդրոյ վրայ . զոր Սթոնէք կոմսը , այսինքն

Գեորգ թագաւորին Մէնտորը , յառաջ կը տանի : Զուգահեռաբար թագաւորութեան ապահովութիւնը և ազդեցութիւնը ' ըստ մեծի մասին այս ամուսնութենէ կախեալ է , կրնայ յիշեալ տեղեկական թերթը և կը զարմանայ որ Մեծին Բրիտանիոյ կառավարութիւնը , զինի հելլենական աթոռը նստեցնելու հաշմարտի թագաւորին որդին , բոլորովին անտարբեր կը մնայ անոր ամուսնութեանը վրայ :

Եւրոպիայէն հասած լուրերը նոր զխառն տեղեկութիւն մի չեն ծանուցաներ : Խաղաղութեան գաղափարները օր ըստ օր տարածուելու վերայ են և Հիւսիսային նահանգաց մեծ մասը կը պատրաստուի խաղաղասէր նախադաս մի ընտրելու փոխանակ միտք լինելուն ու յիշեալ նախադասին : Գիտել արժան է թէ քուէարկութիւնը ներկայ տարւոյս ' Եւրոպիոյ ամսոյն մէջ պիտի ըլլայ և նոր նախադասը 1865 Մարտ ամսոյն մէջ պիտի սկսի 'ի դործ գնել իւր իշխանութիւնը : Եւրոպիոյ լինողին չյաջողի (ինչպէս որ կը կարծուի թէ պիտի չյաջողի) զենուրաքանչեւ օգոստոսի մը իւր նախադասական ընտրութիւնը նորոգելու , հաւանական է թէ Հիւսիսային Միացեալ Կահանայ կառավարութիւնը նորընտիր ուրիշ նախադասի մը ձեռքը անցնելուն պէս , պատեալով պիտի դադարի և հաշտութեան պայմանաց վրայ ըլլալու բանախօսութիւնները անմիջապէս պիտի սկսին :

Մօտեցնող Գիբրալթր քաղաքին քաղաքապետ լորտը փառաւոր հաջկերով մի տուաւ 'ի պատիւ լորտ Բէլմըրսթընին : Եւս առթիւ պաշտօնէից խորհրդոյն նախադասը երկար ու պատուական ատենախօսութիւն մի ըրաւ և մանրամասն բացատրութիւններ տուաւ Պէրլէթի մէջ պատահած արեւնահեղ խռովութեանց վրայ . և հանդիմանող ու Եւրոպիայի Միացեալ Կահանայ կռիւներուն վրայ :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ

Բաղդադայ (1) մեր բազմաթիւ և բարեխնամ առաջնորդ գերապատիւ սրբազան տէր Մարտիկայ ծայրագոյն վարդապետի տարածած ու սղալի մահուան լուրը առօրին հեռագրական զօր . Եւրոպիոյ բարձր Արքայութեան ամենապատիւ Պատրիարք հօրը զըրկումը ըլլալով 'ի Պօլիս , անշուշտ 'ի կարծուի որ ասկէ շատ յառաջ լրաթերթոց միջոցաւ հրատարակուած ըլլայ հասարակութեան սակայն այն արժանաւերջանակ հոգի 'ի վիճակը աշխարհիս վրայ յայտնի հետեւը մէկտեղ ըլլալով , չէ յաւայ . վիր որ ան գուժատու հրատարակութիւնը ըստ արժանայն նիւթաւոր ըլլայ . ուստի 'ի անկախութիւն որ անոր որդայեալ հօտից մէկի տկար զրջէ ելած աս համառօտ տեղեկութիւն ընդունելի ըլլայ ան հրատարակութեանը վրայ որպէս յաւելուած սկսուի :

Սոյն երջանկայնաւոր հոգի 'ի տառնեւէից տարուան քրտնաշան աշխատանոց արդիւնքը ու սղալի աղբի բաւերարութիւնը անթուելի ըլլալով և համառօտութեանս մէջ բոլորակալեալ անկարեւոր , անոնց մէկ երկուքը միայն յիշի ատանոց :

Յամին 1847 տեղոյս հասարակութիւնը , որուն մէջ անտանն բաղում հասակաւոր ու բարեպաշտ անձինք կային և հիմա սրկաւորակն ի կենաց , որոց յիշատակն օրհնութեամբ կը լինի , խնդրամտոյց եղան 'ի Պօլիս և բարձր Արքայութեան ազգասէր և բարեգութ Պատ-

րիարքին և սոյն գերազանցեալ Աստուածընտիր քահանայապետի վեհափառ տեսան Մարտիկայ կաթողիկոսին , որ հոգեւոր հովիւ և առաջնորդ մը զրկէ : Եւրոպիոյ 'ի հաւաքութիւնը իր հայրադրութիւնը այնքան զիջաւ 'ի խնդիր աղերսակուան ' որ իւր որդին և ձեռնաւորն աշակերտը շինայելով ' շնորհից մեղ զերանելին , հովիւ արդեամբ արժանաւոր կոչմանն . (որուն ահա տրտաւորութիւնը աչքը և աչկոյն ու ցաւալի սրտի յաստեաց փոխումը գուժի) որ և 'ի հետեւալ ամին Մարտի ամսուան մէջ աս տեղ հասնելով ' իր առաջնորդութեան աթոռը հաստատուեց :

Սոյն մեր բարեխնամակ հովիւն և առաքինաշան մը շալկն եկեղեցւոյ , որ ընդաբայ բարեբաղդ պատրաստ էր իր սակաւաթիւ հօտի ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ պայծառութեան և յառաջագինութեան համար ընդ ամենայն դժուարագոյն կիրթն անցանել , իր տեսութեան ամենամանր պաշտօնը սկսելուց երբ տեսաւ որ տեղոյս ժողովուրդը հարկաւոր ամաց հետէ միայն մէկ փոքրիկ եկեղեցի մը ունին ու ան եկեղեցին անոնց մեծագոյն մասի բնակութեանց թաղէն այնքան հեռու է , որ թէպէտ ծերը և ջնքմեանը հաճախորդ չհասնին 'ի միաբան աղօթից , սակայն թղիկն և թօշին աշխատանք ճանապարհին , մանաւանդ հանդիսաւոր աւուրց մէջ , և թէ անոնց միջահասակք և մանկունքը այլազգեայ խաղովը կրթեկութեան ատեն տեսակ տեսակ տանջանաւորին , խնդին ջան 'ի կուրծս եղաւ սկսաւ յորդորել որ Եւրոպիոյ թաղում եղած 'ի վաղուց հետէ յատկապէս կառուածով իր կառավարութեամբ մէկ ընդարձակ եկեղեցւոյ շինութիւն սկսէ . բայց ժողովրդի կայութեանը նայելով 'ի կարծիք որ ան շինութիւնը հնարաւոր բան ըլլար , և ո՛վ 'ի համարձակէր որ հարկաւոր ծախուց բարձր չափ միայն պատրաստ զրամովը այնպիսի մեծա-

ծախ և չքնաղ կերտուածոյ մը ձեռք միտէ և կամ 'ի հաւատար որ ան ձեռնարկութիւնը յաջողի ըլլար և ո՛վ կար դարձեալ որ մէկ նուաղ ալ քաջալերութիւն տար չարանելոյն ' և ինչ կերպիւ մնացեալ ծախքն հոգաւու համար . ահա նոյն ինքն հանգուցեալ վեհէ էր միայն որ իր ընդարդու եռանդալին ջանիւքը և Աստուածեղէն շնորհացն օժանդակութեամբ 'ի կամս Բարձրեղին զոյով յամենայն ապաստան , պատճառ եղաւ ու իր անվանդ յուսով 'ի վերին այցելութիւն ապաւինեալ սկսաւ գործը և յաջողեցաւ . քանզի 'ի վերջ 1849 ամին 'որպէս հարկ էր տուալիութեան նորա 'ի բարձրամիջոց ճանապարհն Պօլսոյ ամենայն յօժարութեամբ անձամբ գնացեալ և շնորհիւ Եւրոպիոյ բարձր Արքայութեան երջանկայնաւոր տեսան Յակոբոսի ազգասէր Պատրիարքին և պատուելի մերազնեայ տեղոյն արքունի հրովարտակ շինութեանը հանեալ , դարձ արար աս տեղ և այնպէս շուտապիտեղեկաւ և ժրաշան աշխատաւորութեամբ 'ի սիրալի շինութիւն եկեղեցւոյն ձեռք ձգեալ , ամրական դրութեամբ չքնաղատիւ և գեղեցիկալով հոգալով շինութեան հաստակաւորց հիմունքը սկսաւ արկունել ' որ և 'ի սուղ ժամանակի տառնեւութ ամսոց իր անընկճելի ճգնաժամքը և քրտնաթոր աշխատանքը ամենայն երկանց և անըն հոգոյց . տոկացեալ մանաւանդ 'ի հայրապետն մնացեալ ծախուց շինութեան , (որոյ մինչև ցփեր ինչ հաշիւանը 'ի բարեպաշտ մերազնեայ տեղոյս հաւաքեաց) 'ի հիմանէ մինչև յաւարտ և 'ի լրումն հասուցեալ կատարելագործեաց և օժան հանդէսն ալ 'ի 21 Գեղեկ տեմբերի 1852 զիջեալին հակողութեամբ սկսելով և ամենագեղեցիկ կառավարութեամբ վճարելով և յաւաքուտուն մատուցմամբ փրկարար սուրբ Խորհրդոյ սրբոց և մարդաց Տաճար երկրպագելի սուրբ անուան ամենա սուրբ Երրորդութեան որպէս շինութեան յիշատակա-

(1) Այս յօդուածը ' որ Պաղտատի Առաջնորդ գերապատիւ տէր Մարտիկ վարդապետին տարածած մանր կըզուծէ , յիշեալ մայրաքաղաքին Յունիսի 29 ամսաբոսով յուղարկեցաւ . մեզ 'ի հրատարակութիւն :

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Օսմանեան դրամական Բնկերութիւն
սահմանադր (կիսկրթ) :

Այս ընկերութիւնը մօտեւ 5 հիմնադրեցաւ ի
Լոնտոն անանուն ընկերութեանց վրայ 1862ին
հաստատուած օրինաց տրամադրութեանցը համաձայն
և իւր պայմանագրութեան մէջ եղած դաշանց զօ-
րութեամբը, օսմանեան կայսերութեան մէջ, ևս
դրամատուններ բանալու իրաւունք ունենալով, կայ-
սերական հրամանագիր մի ընդունած է օգոստոսիս
Սեպտեմբեր 1890ին իրանի համար :

Յիշեալ ընկերութեան դրամագլուխն է երկու
միլիոն լիւա սթէրլին, այսինքն 40,000 բաժին,
բաղկացեալ 50 լիւա սթէրլին իւրաքանչիւրը :

Անոնոնի մէջ այս ընկերութեան կառավարիչնե-
րը տասը երեքին անձինք են, որոցմէ միսոր ճօրճ
Բ- Քիթսըն նախագահն է: Իզմիրի դրամատան կա-
ռավարիչներն են պարոնայք Սթիվեն Սալթման,
Լ. Բ. Սթիվեն և Վոստանդինիսի: Վոստանդինիսի
այս դրամատան կառավարիչներն են պարոնայք Լ-
րիկ Էֆէնտի (Երևան), Սթեֆանո Սալթման
Թօ և Սթիվեն Իմանի:

Օսմանեան դրամական ընկերութիւնը յառկա-
ւէս հիմնադրեցաւ ի նպատակ բարոքութեան օսման
եան ժողովրդոց, վասնորոյ իւր ունեցած դրամա-
գլուխը՝ ըստ մեծի մասին, պիտի գործածէ ի զար-
գացումն երկրագործութեան, արհեստակերտածոց
և վաճառականութեան խնդրատանի մէջ: Հետեւ
բարձրի դրամ պիտի տայ երկրագործաց, զանա-
զան ապրանք սպառողներուն և անոնց՝ որոնք ո՛ր
և է կերպիւ օգնական պիտի ըլլան արտաւտակերտած
ծոց ծաղկելուն օսմանեան կայսերութեանը մէջ:
Բայց այս փոխառութիւնները հարկաւոր եղած
հաստատուն երաշխաւորութեամբ պիտի ըլլան:

Նմանապէս դրամատան (պաշարի) յատկացեալ
ամեն դրոշմութիւնները պիտի ընէ և հաշուեման
պիտի բանայ իւրաքանչիւր վաճառականի համար,
եթէ կողէ յարաբերութիւն ունենալ անոր հետ:

Օսմանեան դրամական ընկերութեան Վարչու-
թիւնը ցանկալի է ի գործ դնելով խնդրատանի հա-
սարկութեան խնդիրը: Պոր կողէր բաժիններ ու-
նենալ այս ընկերութեանը մէջ, արժան համարե-
ցաւ, բաժանորդաց մեծագոյն մասին հաճութեամբ,
20,000 բաժին ևս աւելցնելով խնդրատանի հա-
մար, ընկերութեան դրամագլուխը 2 միլիոն լիւայի
հասցնել: Այս 20 հազար բաժինէն (որոց իւրա-

սկիւրը թէպէտ ունէր մասնաւոր գլխաւորութեան տը-
կարութիւն, բայց ան տնտեսութիւնը անկրկնապէս
յաւաճողն էր անցանկէ կըլէ Ազգի քանի մը անհատից՝
մասնաւոր մէկ ժողովի որ պարագլուխ էր եղած ա-
նոց, ուղղակի և անուղղակի անհատներ աստիճան և
անգոսկի տնտեսութեանց պատճառաւ անտանկի
վաճակութիւնը չբարդուէին և չղիւղէին Երանկոյն
յոյնեալ մտաց վրայ, որոնք աւագ, այս անգամ նոյն
անոր երկնակալ գլխաւորութեան սատարաբար հան-
դիպելոյն բուն իսկ պատճառը եղան: Աստի յունիսի
ամաց 20ին նոյն խօսքով լիւրջ գալով 3— երեք
ընց սատարութեամբ, և ի զայրանալ արտաքին մշակն ա-
տարինալան իր կաշկամասաց ճշգրիտ գուշակութեամբ
դրամով թէ մօտապէս է ժամ պատկերին, խնդրեալ
և ընկալաւ փոխաբանոր ղեկի և յաւիտեանական ճանա-
պարհին: Օրն ճիւղով թէպէտ ան անագորոյն խօսք
թիւնը փորը ինչ թոյլ ետ, բայց ճիւղով օրին վրայ ի
կաթուածական արտ փոխեցաւ ու տակաւ առ տակաւ
ամենայն փութով սկսաւ խզել ղեկի ոսկիթիւ բարենշան
աւուրց կենդանութեան մինչև դերեկան միանգա-
մայն ճարտարութիւնը կարեւոր բժշկաց և այնպէս օր
աւուր սատարակցեալ Յունիսի 29ին հաս Երանկոյն
հրաւիր երկնային և ի հասակի 46 ամաց իր անձը հօտին
վրայ դնելով կնքեց իր մահկանացու կեանքը նախան-
ձիկի պատրաստութեամբ, ու վերացաւ յանձնարին խո-
րան թողով ղեկին ի սուգ աղէտոյնը և ի զգածմունս
անմոռանալի տրոհութեան:

Յուդարկաւորութեան կարգը ըստ կանոնին մեծ
փառք և շքեղ հանդիսի կատարեցաւ մատուցման
փրկարար սուրբ Պատարագի ի տաճարի Նորին իսկ
Արքայութեան քրտնալան աշխատանք կառուցեալ
սուրբ Երրորդութեան եկեղեցւոյն ներկայութեամբ երեք

քանչիւրը 50 լիւա սթէրլին է) 10 հազարը այժմ
կըմտուցանէ օսմանեան տէրութեան ժողովրդոց:

Բաժին մը առնուլ ուղղու նախ 5 լիւա սթէրլին
կանխիկ պիտի վճարէ, զինի 30 աւուրց 5 լիւա ևս
պիտի հատուցանէ, որ կըլլայ 10 լիւա: Յետ այս
նորիկ Նոյեմբերի 10էն սկսեալ ըստ նոր ստամարի
հինգ հինգ լիւա պիտի պահանջուի, իւրաքանչիւր
վճարումէն երեք ամիս ժամանակ անցնելէ ետեւ
մինչև ցկէսը ընկերական դրամագլուխը, այսինքն
25 լիւա ամեն մէկ բաժնի համար:

ԵՐԳԵՅԻՆ

Յայտնի է որ ճալա կղզին Հոլանտացոց կըվե-
րաբերի, և Սամարանկ՝ յիշեալ կղզւոյն ամուր
քաղաքներէն մէկն է, որ Պաղատիայի արեւելեան
կողմը կիլիկիայ և անիէց 420 հազարամեծի հետեւ
ու 30 հազար բնակիչ ունի:

Այս քաղաքին Հայ բնակիչներէն պարոն Սիւրա-
նի: Ս. Ս. օրապէս յարգոյ վաճառականը նամակ
մի գրած է մեզ ներկայ տարւոյն Յունիսի 18 ամսա-
թուով, ուսկից հետեւ ազգային լուրերը արժան
կըհամարիմք հաղորդել մեր ընթերցողաց:

Ինչեւ ըզձալէ ձեռք զազգային զկարեւոր լուրս
խմանալ աստի, այլ չիք յիշուի, զի աստ իրր վեց
տուն Հայ բնակիչք զոն և այնք կիսահայք, զի զա-
ւակունք նոցին չիլիս են զվայրենի լեզու իւրեանց
խօսիլ, այլ զայլազգական խօսիլ: Այս չիք աս-
տանօր եկեղեցի Հայոց, ուստմարան ևս չի: Այս-
տու ամենայնիւ եթէ պատահեցին ազգային լուրք,
ոչինչ վերջացայց հաղորդել ձեռք:

Ս. պատուական լուրքի ձեռում ընթերցելով զօ-
րինակ մեր ազգային Սահմանագրութեան Վ. Ս. Ս.
հաճեցաք ընդ այն յոյժ, ուստի խնդրեմք առաքել
առ մեզ զերկուս օրինակս վերոգրեալ ազգային
Սահմանագրութեան, սպաղրեալ ի տնտեսական
Եթէ գրաբառ լեզուաւ զոյ, զայն առաքեալք, աքլ
եթէ չիլի, հոգ տարձեք զաշխարհաբան յուշարկել:

Յիշեալ գրութեանս, խնդրեմք եթէ հաճեալք,
ի սմա շերտակեալ ոտանաւորն՝ միջոցաւ պատուա-
կան լուրքոյն ձեռոյ, ի լոյս ընծայել և զին ձեռք
չնորհապարտ կացուցանել:

Ս. ընթերցողները լուրքոյն Բանասիրականին
մէջ պիտի տեսնեն զյիշեալ ոտանաւորը:

Վոստանդինիսի յարգոյ Հայ երկտասարգ մի
որ ներկայ տարւոյն Սարտ ամսոյն մէջ մեկնեցաւ:

Ի մասին Լմերիկայի պատերազմին լուրս Բէլլըրս-
թին հետեւեալ կերպիւ խօսեցաւ:

«Պատերազմը երկու կողմանց արժանեաց վրայօք
զաղափարները շատ տարբեր են: Ուստի Հիւսիսայ-
նոց կողմը կըպայտանեն, գերութեան վերայ մեծ
աստիճան ունենալուն համար: Արեւելեանը Հա-
րաւայնոց կուսակից են, անկախութիւնը ու ազատու-
թիւնը սիրելուն համար:

«Արեւելեան կամ մէկ կողմին կամ միւս կողմին հա-
կերով պատերազմին մասնակից ըլլալ, եթէ ուշա-
դրութիւն մատուցանէինք այս դաշնադաւ զաղափա-
րաց: Սակայն կարծեմ թէ մեր հայրենեաց համար
շատ աղէկ է որ հետու մնացինք կռիւն: Վասնզի
բան մը պիտի չշահէինք այս ձեռնարկութեան: Այլ
ընդհակառակն մեր զաւակներէն հազարաւոր հոգի
պիտի յաւելցնէինք մեռնողներուն վերայ: որ արդէն
զոհ եղան այս ցաւալի արեւմտահայ պատերազմին:

«Լմերիկայէն հասած նոր լուրերը օգտակար տե-
ղեկութիւններ կուտան և կրնանք յուսալ թէ ծա-
մանակը, խորհրդածութիւնը, սոսկալի կորուստնե-
րը և Հիւսիսայնոց յաջողութեանը համար մնացած
տկար անկախութիւնը բարեկամական կարգադրու-
թիւն մի պիտի յառաջ բերեն քիչ ամսուան մէջ:

«Վայց համոզեալ եմ որ, եթէ ժամանակը չհա-
սած միջամուխ ըլլալու հաճութիւն տայինք և բարե-
խօսութիւն ընել ուղէինք հաշտեցնելու համար պա-
տերազմը երկու կողմերը, իւր միայն այս նպատակը
պիտի չլինայինք ձեռք բերել, այլ պիտի թունա-
ւորէինք Լմերիկայի Սիւրաքեալ Նահանգաց և Ենդ-
ղիոյ մէջ եղած զգայմունքը և աւելի զժողովրդին
պիտի ընէինք ապագայ նորոգութիւնը բարեկամա-
կան յարաբերութեանց այս երկու աղջաց մէջ:

«Աստի կարծեմ որ մեր չեղբորութիւնը շատ աղէկ
եղաւ և տարակոյտ չունիմ թէ Ենդղիոյ ժողովուրդը
այս քաղաքականութեան յարգը ճանչցաւ:

Այս ատենախօսութեան մէջ կըտեսնեմք, որ
լուրս Բէլլըրսթին կըյուսայ թէ Լմերիկայի Սիւրա-
քեալ Նահանգաց գործքերը քիչ ամսուան մէջ պիտի
կարգադրուին և հաշտութիւնը պիտի հաստատուի:
Եստատեալ պիտի յայտնէ մեզ, թէ Ենդղիոյ
պաշտօնէից խորհրդոյն նախագահին յոյսը հիմնա-
ւոր է թէ անհիմն: Սեք կարծեմք թէ լուրս Բէլ-
լըրսթին այս զրուցածը ներքին համոզմամբ չէ,
այլ Լմերիկայի նկատմամբ ի գործ դրած իւր քա-
ղաքական ընթացքը պաշտպանելու համար է, որ
յոյս կըցուցնէ թէ յիշեալ երկրին պատերազմը
քիչ ամսուան մէջ պիտի լմընայ:

Բանը որ մարմարոնեայ քարի վրայ փորագրեալ եղեալ
կայ ի ճակատ աւագ դրան նոյն սուրբ Տաճարին և հիմա
խորհրդաբար գէժ յանդիման սպասելի տապալանին քա-
րոզէ հանդիպօղայ:

Արտիստեալ բարեկամակ սրբազան վեհա՛ս հովու-
թեան վիճակը մէկ կողմից ալ մինչ ի Նիուէ հասանքը,
և Նորին Արքայութիւնը ան տեղի փոքրաթիւ մերադ-
նեայ անտերունչ վիճակը և բոտ հոգեորին խալաւ
անմխթար ըլլալին ի մեծ ունէր՝ ձեռք միշտ և ցուէր
թէ երբ յարմարաւոր միջոց մըն ալ կարէ դանել որ տ-
նոց կացութիւնն ալ ըստ կարեւորին բարելոցնէ: Այս-
տի ի վերջ 1856 ամին նոյն աղջալն դիտարարութեամբ
չարժեալ սկսեաց ի մերազնեայ տեղոյն դրամական
օգնութիւն հաւաքել, որոյ որպէս միշտ նոյնպէս ալ աս
գործումն ոչ յապաղեցին Երկրի բանդի յաջողեցաւ Սմա
մեծ կէս ծախսեց յառաջողութեամբ շինութեանը պատ-
րաստել, և յօգնութիւն Տեառն ապաւինեալ յո զ' անկա-
նի առ Նիուէ, ուր հասեալ և նպատակը քանի մը
բարեկալտ մերազնեայ տեղոյն և Տիգրանակերտոյ
ուր՝ ամսոց մէջ մէկ փոքրիկ եկեղեցի կառուցանելով և
պիտոյքը հոգալով դարձաւ աս տեղ:

Հիմա կ'պահանջուի որ Նորին Արքայութեան տա-
րադէպ մահուան և փառաւոր յուզարկաւորութեան
անցքն ալ համառօտվի:

Աստուածային Նախախնամութեան ներկայողելի
կարգաւորութեանցը թէպէտ մարդուս միտք ոչ չերբէք
կարէ հասնիլ, բայց շատ անգամալ կ'պատահին եղե-
լութիւնք՝ որոց պաղաղացքը կարեն տալ սպասով հա-
մարձակութիւն ունի տկար մտացը որոշում մը ընել:
Քհ հաւանական յիշատակութեանց, . . . : Նորին
Արքայութեան ոյն տարածում մահուան աւուրց

Իզմիրէն դէպ ի Հնդկաստան երթալուն : Հետեւեալ նամակը գրած է առ արժանապատիւ հայրն իւր ի Խաղիւղ Վ. Պօլսոյ , Մայիսի 14 ամսամիտում :

“Աստուածային Աստուածամեծութիւնը անեղծ ձեռք մի ձգեց զիս ի ճիւղտէ : Հոն տեսայ հրեղ-կատանցի հաղարատոր զօրաց բազմութիւն և տաս-նէն աւելի Արարիւն շրջեցաւ : Երբ հետաքր-քիր եղայ , իմացայ որ հնդկաստանցի մահմետական թագուհի մի ուխտի եկած է ի Մէքքէ : Այս թա-ղուհին Հնդկաստանի Բոգալ երկրին Սուլթանն է և կանուանի Սըթթին Սըթթալ Պէյլամ : Իւր ամեն առաջին խորհրդականներն են երկու եղբարք Հայոց սերունդէն , որոց անունքն են Ընտոն Սահայ և Իւլամ Սարգիս . որոնք ժամանակաւ Պարսկաստա-նէն Հնդկաստան զաղթող Ղազէր անուն հոչակա-ւոր Հայու մը սերունդէն են եղբր : Ըստնք թէ իւրեց համբաւով և թէ իրենց հանձարով սոյն թագուհին ամենառաջին խորհրդականներն եղած են : Յաջոյցեալ Աստուծով , որ ասոնց բարեխօսու-թեամբը թագուհին իւր արքունիքը ընդունեց զիս , և անոնց նաւերովը այսօր կամ վաղեւ երթաւ որ-տի Հնդկաստանի Պոմպա քաղաքը , և անկէց թա-ղուհին փոխեցովը Բոգալ մայրաքաղաքը” :

Արշալուստ 733 թուոյն մէջ ծանուցինք , թէ Սթարալեւան մեծարդոյ մահտեսի Արարու աղան Յուլիսի 30ին զաղթեալան շրջեցաւ և ընկերութիւն իւր ազնուափայլ լծակցին ճամբայ ելաւ Սարսիլիս երթալու . ուսկից փարիզ պիտի երթայ իւր կողակ-ցին ցաւակի հիւանդութեանը դարման մի գտնելու :

Հոգեհաւը Արարիլի նաւահանդիսաւ հաղիւ թէ հասած էր , երբ դժբաղդարար Սթարալեւան տիկ-նոջ հիւանդութիւնը ծանրանալով մահացու չալ նը-շանքեր երեւան ելան և շատ չանցած վախճանեցաւ :

Հանդուցեւոյն ուղեկից եղող բժիշկը փութացաւ զմտել անոր մարմինը , որ անցեալ ամսոյ 28ին ուրբաթ երեկոյին հասաւ Իզմիր :

Սթարալեւան Արարիլի տիկնոջ յուղարկաւու-

Հոս ամենախաղաղ նիւթ մը կայ հարկաւոր յիշվե-լու Տեղւոյ հասարակութիւնը այս միջոց խնդրաւա-տոյց եղած է ի Պօլսոյ Նորին բարձր Սթարալեւան ամենապատիւ Պատրիարք հօր և ազգային Վարչու-թեան , որ մարդասիրական վտիպով անորեւթիւն մը ընեն անոր միւրթարկու . այսինքն որ մը յառաջ այն ինչ կամ այն ինչ ձրեց տէր վիճակաւոր անտաճորդ և հովիւ մը ընտրեն և զրկեն մեզ : Այս արդարաւանայ գրաստին , այլ ցտտի է որ այն ձրեց յատկութեանց մէջ քանի բան զիս պակաս է եղի : Բայց ինչպէս բան-այնպէս բանը : Երոնցմէ միայն կոտակցի այս աղիւ ազգային անկարգութեանց զգուշմ . այնպիսի բանք որոնցմէ միայն կարիւր այժմեան զօրացեալ փաստաբա-րոյ անհատից ամենը հոգեոյ վրէպութիւնը և զանիւ աղտութեան հարեալ տեղւոյն հասարակութեան վթա-փումը և իրաւորութիւնը : այնպիսի բանք , որոնք միայն զօրեն առ հասարակութեան բարոյականը ուղղել և ա-պագայն ստատուելու և դարձեալ այնպիսի բանք յո-րոց միայն կարիւր և կեանք նորոգ ընտրելի վիճակաւ-րին : Այս աստեղ են առ բանքը որ Նորին բարձր Սթ-րալեւան անոր աղտութիւն Պատրիարք հօրը հարկ է աղ-բալու : որ եթէ որոշեցաւ և լրիւ ազգայինք տեղւոյն բաղդաւոր լրջութեւն կըսն հանդիպել համակրութեան և շուսապիւթ խնամք Նորին բարձր Սթարալեւան և պատուելի ազգային Վարչութեան ի կատարման խնդ-րանայն , նոյն տեղւոյն համար քննութիւն հովիւ ընու-թեամբ մեղմ և խնդ չըլլայ երբեք , այլ ըստ կարեւ-րին ահաւոր , քաջ , անաչառ և անկեղծ , գիտնական , քաղաքաւ ընկի Պօլսոյի և տաճկերէն լեզուին մէջ ճար-տարաւստ անձ ըլլայ : որ թեքս իր ահաւորութեամբը կարող ըլլայ նոյն և նման ազգային անկարգութիւնքը սանձել և նուաճել , և զանդգուն ազգին աճել յուղիղ պաղտոյ ճշմարտութիւնս Քրիստոնէութեան :

ընթեան տխուր հանգիստ անցեալ կիրակի օրը , արտաքոյ կարգի փառաւորութեամբ կատարուեցաւ . թէպէտ իւր լծակցը մեծարդոյ մահտեսի Արարու աղան բացալայ էր : Խուսն բազմութիւն Հայոց և օտարազգեաց ներկայ դատուեցան այս յուղարկաւու-րութեանը , որուն անցած փոքրեքերը և անեղծն դոնեք ու պատուհանները լեցուն էին տրամալի հանդիսատեսներով , և ամենքը կըցաւէին մեծապէս այս ազնիւ տիկնոջ տարածած մահտեսի վերայ :

Սթարալեւան Արարիլի տիկնոջ 38 տարեկան էր և մայր ութը զաւակաց . որոց զանաքաւորութեանը վերայ մեծ խնամքով հոգ կըտանէր : Գեմ-քով շնորհալի , սրտիւ աղնիւ , բնաւորութեամբ քաղցր , հանգուցեալ իզմիրի հայկազուն տիկնայ պատիւը կաւեցնէր ընկերութեանց մէջ իւր քա-ղաքավարական համեստ վարմունքովը , խելացի խօս-քերովը և իւր բնական ուրիշ ձիւքերովը :

Այս այսպիսի կատարելութեամբ զարդարեալ տի-կին մըն էր հանգուցեալը , որ փոխեցաւ ի լուա-կոյն կեանս անմիջեալ արտուութեան մէջ թողով իւր ազնուասուն զաւակները , իւր ընտանիքը և իւր բազմութիւն ազգականները :

Աստանդնուոյսոյ ազգային դործքերը , Պօլ-սոյ քաղաքի և Վաղարշապատի ժողովոյն ընթացքը , եթէ Վարազայը Հաւատիս անուն լրագրոյն գրա-ծին հաւատ ընծայելու ըլլամք , անկարգ և ցաւակի կացութեան մը մէջ կըդառնան : Եթէ այսպէս շա-րունակուելու ըլլայ , ձայններն պիտի բարձրացը-նեմք , կըլսուելու յիշեալ լրագիրը , վստիքի Սահ-մանաբութեան տնօրէնութեանց հարիւրին տուր ի գործ չըլլուի : Սակայն Վարազային յարգոյ խմբակը մտաբերս պատրիարքաւորը գտնուելով , Վաղարշապատի ժողովոյն տնօրէնութեան մեծաշուք Բա-րունակ Պէյլը խոստացեր է թէ չուրով ամեն ջանք պիտի ընեն ազգային գործոց վարչութիւնը բարե-կարգելու համար : Այս պայմանաւ միայն առայժմ համբերութիւն կընէ Վարազան , և իւր յանդի-մանութիւնները ու մեղադրանքը կըյայտագրեն . վստիքի Բարունակ Պէյլին ազգասիրական եռանդը աղէկ կըճանաչէ , կըսէ :

Բայց մէկ հոգիին գործունէութեան և խելացի-ութեան ինչ ծոցու կընայ յուսացուիլ . մինչդեռ դժբաղդարար Վաղարշապատի ժողովոյն անդամաց մե-ծագոյն մասը կընէ Վարազան , անպիտան անձինք են և կարօտութիւն ունին 5-10 տարի դառ առնե-

լու ազգային լրագրաւորներն : Վերջապէս Վա-րազայի Հաւատիսին յարգոյ խմբակը Վ. Պօլսոյ Վատրիկինը դպրատան անկարգ վիճակը յառաջ բերելով , հետեւեալ խորհրդածութիւնը կընէ :

“Եթէ ազգային երեսփոխանական ժողովոյն ու Վա-րազայի ժողովոյն անդամները միայն Վատրիկինը դպրատանը , իրենց զաւակները այն տեղ գտնուե-լով անգամ , կառավարելու բաւականութիւն չունին , ինչ հրաշքով և ինչ հնաբքով 3 միլիոնէ քաղ-կացեալ Հայոց ազգին դպրատունները կառավարելէ ետեւ , անոր բարօրութեան և պատճառ պիտի ըլ-լան : Ահա ազգիս” :

Վարազային այսի որհրդածութիւնը խիստ վշտա-լի և յուսահատական է իւրաքանչիւր ազգասէր սրտի համար . քանզի միւրթարութեան պատճառ մի չունի , ըստորում չկրնար երկբայիլ թէ Վարազային գրած-նէրը զոչեւ սուտ են կամսխալ : վստիքի Վ. Պօլսոյ ազգային լրագրութիւններէն և ոչ մէկը չըողոքէր այս մեղադրութեանց դէմ : Երեսփոխանական ժող-ովոյն , Վաղարշապատի ժողովոյն և կրօնական ժողովոյն կողմանէ ևս կատարեալ լուծութիւն կըպահուի . ու-րեմն անորեւթիւն չկայ թէ Վարազային գրածները ստույգ են , թէ ազգային ներքին գործոց և գաւա-ռաբնակ Հայոց վիճակը խիստ ձախորդ և խիստ ցա-ւակ է : Այսպիսի դժբաղդ պարագայի մը մէջ ինչ կրնամք ընել , բայց միայն ջերմանալ տրոթիւք Մատթոյ անհուն ողորմութիւնը հայցել ի բարե-կարգութիւն ազգային գործոց , ըստորում մարդ-կային ջանքը մինչև ցայսօր պարգիւն եղաւ :

Ազգային Վաղարշապատի և կրօնական խառն ժող-ովոյն տնօրէնութեամբ որոշուեցաւ , որ ամենապա-տիւ սրբազան Վատրիարքին աբեղայ աթանապատիւ տէր Ստեփանոս ծայրաղոյն վարդապետը , նմանա-պէս կրօնական ժողովոյն անդամ արժանապատիւ տէր Արեւսակէս քահանայն Սամաթիոյ՝ սուրբ Ա-րեւսակէս յուղարկուի հրաւիրելու համար սուրբ Յակոբեանց աթոռոյն նորընտիր Վատրիարք գերա-պատիւ տէր Ասայի ծայրաղոյն վարդապետը , որ Վ. Պօլսոյ գայ և անկէց սուրբ Արեւսակէս երթայ Եպիսկոպոսութեան աստիճանը ընդունելու :

Յիշեալ արժանապարգ հրաւիրակները անցեալ ամսոյ 28ին ուրբաթ առաւօտուն հասան Իզմիր աւստ-րիական շրջեցաւ և երեկոյին շարունակեցին իւրենց ճանապարհորդութիւնը Յոպպէ և անկէց սուրբ Արեւսակէս երթալու :

— Վ. Պօլսոյ կրօնական ժողովոյն որոշմամբ սուրբ Արեւսակէսայ նորընտիր սրբազան պատրիարքին ա-նունը սխալ յիշուիլ նոյն մայրաքաղաքին ամեն ե-կեղեցեաց մէջ սուրբ պատարագ մատուցանելու ժա-մանակը՝ ըստ Երեմիայի :

— Ուրախ սրտիւ կըլսեմք թէ Վաղարշ ընդհանուր կառավարիչ վստիքալ Աճէտ փաշան արդարաւս-րութեամբ և բարեխաղաղ ոգով խնամք կըտանի յիշեալ նահանգին բնակչաց բարեկեցութեանը վերայ առանց կրօնական խտրութեան :

Վաղարշ մեր ազգային բազմութիւն ժողովուրդը՝ ցանկալով Նորին Վստիքութեան այս մարդասիրա-կան ընթացքին վերայ ունեցած իրենց դոհունակե-թիւնը հրապարակաւ յայտնել , արժան համարեցին այս բանին համար հանրապիւր միջուղարկել ազգային մեծարդոյ Վարչութեանը ի Վ. Պօլսոյ , խնդրելով որ Բարձրագոյն Վրան մատուցուի այն պատրիար-քարանի միջոցաւ :

— Իւրաքանչեւ խնդրեալ թուով ծանուցինք թէ Վ. Պօլսոյ ազգային Վաղարշական ժողովոյն հրա-ժարեալ ատենապետ մեծաշուք Արեւսակէս Գրի-գոր Էֆէնտիին տեղը՝ Վրեթիկեան մեծարդոյ Բա-րունակ Պէյլը ատենապետ կարգեցաւ :

Այժմ կըլսուելու , թէ ատենապետի փոխա-նորդութեան պաշտօնն ալ Սթարալեւան մեծար-դոյ Կեղեցի ազգային յանձնուեցաւ և Սարկոսեան մեծարդոյ Գրիգոր Էֆէնտիին ատենապետը անուանե-ցաւ : Իսկ ատենապետի փոխանորդութիւնը , ինչպէս յառաջագոյն՝ նմանապէս և այժմ , Սամաթեան յարգոյ պարոն Սամաթեոսը պիտի վարէ , որ ազ-գային պատրիարքարանի գիւնապետ է ի վաղուց անտի :

ԱՂՕԹՔ ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ

ԶԱՓԱՐԵՐԵԱՆ

Հայր միւր անհուն անպարտութիւն , և խիտութիւն անքննիլ :

Որ եւ խաղաղ որդուի հանդերձ և սուր հոգեւոր ի յերկին :

Սուրբ եղիցի Լեւո անուն , փառաւորեալ ի համայն ,

Քոյդ եկեաց արքայութիւն հրաշալան ի սեռ մարդկան :

Յերկին , յերկրի կամր ընտանեւ սուրբ եղիցի մշտապէս ,

Զհայ մեր այսօր տուր մեզ Վրան համապաշտօն յորդապետ :

Նագի շնորհօք թող մեզ Վրեթիկէ մեր զարարալ հոգեկան ,

Որպէս և մեր թողութիւն մերոց պարտապանայ մարմնական :

Ո՛ դու հաստիչ բոլոր գոյից , խնամակալ , ողորմած ,

Մի բնաւ մի տանիլ զմեզ ի վարձութիւն հայրացած :

Այլ քոյդ վերին վրեթիկէ խնամեալ և աղաւանտ ի շտապ ,

Զի հրաշալաւ արքայութիւն և զօրութիւն Տէր յոյ է :

Աստուածութեանը անձուկեց գաւաք և պատիւ մշտական ,

Եւ ընդ նմին սեռն օրհնութիւն և գոհութիւն յաւիտեան :

Ի Սմարանք , 18 Յուլիսի 1864 :

Մկրտիչ Յ. Փ. Զօրաբեան :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՄՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ